

Samband sveitarfélaga á Austurlandi
Svæðisskipulagsnefnd
Tjarnarbraut 39e
700 Egilsstaðir

Garðabær, 20. apríl 2022
Málsnúmer: 202203-0046
SS

Efni: Umsögn um tillögu að svæðisskipulagi Austurlands.

Vísað er til tölvupósts frá svæðisskipulagsnefnd Austurlands, dags. 22. mars 2022, þar sem óskað er eftir umsögn um tillögu að svæðisskipulagi Austurlands og fylgjandi umhverfisskýrslu.

Náttúrufræðistofnun Íslands hefur kynnt sér tillöguna og vill koma eftirfarandi ábendingum á framfæri:

Almennt um gerð svæðisskipulags

Svæðisskipulag er mikilvægur vettvangur til að samstillast stefnu og skilgreina sameiginleg viðfangsefni nágrannasveitarfélaga. Umhverfismál þ.m.t. ákvarðanir um verndun og sjálfbæra nýtingu eru meðal slíkra viðfangsefna enda náttúran sameiginleg ábyrgð allra og áhrif ákvarðana um skipulag og nýtingu lands, framkvæmda og annarra athafna á náttúruna alla jafna óháð sveitarfélagamörkum.

Þegar teknar eru stefnumótandi ákvarðanir um hvernig best sé staðið að verndun lykilyfirbæra í náttúru tiltekinna landshluta svo sem vistkerfa, vistgerða, lífverutegunda, jarðminja, landslags o.s.frv. ber að horfa til samþykktra viðmiða líkt og þau birtast í löggjöf og öðru regluverki, áætlunum stjórnvalda og skuldbindinga á alþjóðlegum vettvangi. Þá ber að nýta upplýsingar sem til eru um þau náttúruyfyrirbæri sem um ræðir, útbreiðslu þeirra og sérkenni og ekki síst mat á verndargildi, hvort sem er á landsvísu eða staðbundið.

Náttúrufræðistofnun vill sérstaklega ítreka mikilvægi þess að horft sé til ákvæða í lögum um náttúruvernd nr. 60/2013 sem eru leiðbeinandi um hvernig ber að nálgast vernd náttúruminja (s.s. lífríkis, jarðminja og landslags). Náttúrufræðistofnun leggur áherslu á að í allri matsvinnu/skipulagsvinnu sé skoðað hvernig framkvæmdir/skipulag samræmast almennum markmiðum laganna sem koma fram í 1., 2. og 3. gr. þeirra, 1. gr. (Markmið laganna), 2. gr. (Verndarmarkmið fyrir vistgerðir, vistkerfi og tegundir) og 3. gr. (Verndarmarkmið fyrir jarðminjar, vatnasvæði, landslag og víðerni).

Þá vill stofnunin benda á þær upplýsingar um náttúru Íslands sem Náttúrufræðistofnun hefur gefið út og nálgast má á heimasíðu stofnunarinnar (<http://www.ni.is>) þ.á.m. eftirfarandi gögn sem geta komið að notum (og sem vísað er í að hluta í greinargerð svæðisskipulagsins nú þegar):

- Fjölrit nr. 54, Vistgerðir á Íslandi, http://utgafa.ni.is/fjolrit/Fjolrit_54.pdf og <http://ni.is/grodur/vistgerdir> sjá jafnframt kortasjá <http://ni.is/midlun/utgafa/kort/vistgerdakort>.

- Fjölrit nr. 55, Mikilvæg fuglasvæði, <http://ni.is/dyr/fuglar/mikilvaeg-fuglasvaedi> og http://utgafa.ni.is/fjolrit/Fjolrit_55.pdf .
- Jafnframt er bent á að stofnunin lagði til árið 2018 við umhverfis- og auðlindaráðuneytið, að vernda skuli ákveðin svæði á landinu og að þau verði sett á framkvæmdaáætlun eða B-hluta náttúruminjasrár í samræmi við lög nr. 60/2013. Öll svæðin má sjá hér: <http://ni.is/midlun/natturuminjaskra> en einnig má skoða tillögurnar í kortasjá, <https://natturuminjaskra.ni.is/> . Á það skal bent að tillögur Náttúrufræðistofnunar til ráðherra eru enn í formlegu ferli í samræmi við 36. grein fyrrgreindra laga. Á þessari stundu segja tillögurnar því ekkert um hvort ákveðið skipulag/starfsemi falli að verndartillögu eða ekki eða hvort tillaga nái fram að ganga. Nái tillögurnar fram að ganga á einnig eftir að fjalla um skilmála sem varða verndina. Það skal því ítrekað að hér er um faglegt álit Náttúrufræðistofnunar að ræða sem eftir á vinna úr í samræmi við lög um náttúruvernd. Finna má upplýsingar um aðferðafræði við mat á verndargildi og val á verndarsvæðum hér: <http://utgafa.ni.is/skyrslur/2019/NI-19008.pdf> .
- Upplýsingar um náttúruminjar sem falla undir 61. gr. laga um náttúruvernd hér: <https://ni.is/midlun/utgafa/kort/serstok-vernd> og í sérstakri vefsíðu <https://serstokvernd.ni.is/>.
- Upplýsingar um jarðfræði Íslands hér: <https://jardfraedikort.ni.is/>.
- Yfirlit yfir valista, plöntur og dýr, má finna hér: <https://ni.is/midlun/utgafa/valistar>.

Ábendingar um einstaka liði í svæðisskipulaginu

Náttúrufræðistofnun Íslands telur að almennt séð sé mjög margt í tillögu að svæðisskipulagi Austurlands sem beri með sér sýn um að sjálfbærni og virðing fyrir náttúru landshlutans sé höfð að leiðarljósi og ber því að fagna. Má þar nefna skýr áhersla á mikilvægi lífrænnar matvælaframleiðslu, hugmyndafræði hringrásahagkerfisins við verðmætasköpun og regluleg áhersla á verndun ósnortinnar náttúru og líffræðilegrar fjölbreytni. Að ýmsu þarf þó að huga til að tryggja að framkvæmd einstakra áhersluatriða fylgi þeirri sýn að fullu.

Til dæmis er afar mikilvægt að samræma vel markmið og áherslur er varða loftslagsmál og verndun líffræðilegrar fjölbreytni. Aðgerðir geta farið saman en einnig verið mótverkandi og það ber að forðast. Loftslagsvænar aðgerðir sem geta haft neikvæð áhrif á líffræðilega fjölbreytni eru t.d. kolefnisbinding með ræktun innfluttra trjátegunda á svæðum þar sem vistgerðum eða búsvæðum lífvera stafar ógn af þeim breytingum sem fylgja þess konar skógrækt. Þá má nefna ýmis áform um nýtingu vistvænna orkugjafa með orkuskipti að markmiði svo sem virkjun vatnsafls og vindorku en vel þekkt er að slíkri nýtingu geta fylgt margvísleg neikvæð áhrif á lífríki. Loks má nefna margs konar uppbyggingu mannvirkja er tengjast loftslagsvænum verkefnum t.d. vistvænum samgöngum, rafvæðingu farartækja, grænum iðnaði o.fl. Í öllum tilfellum þarf að ígrunda vel umfang og staðsetningu slíkra aðgerða og byggja á upplýsingum um eiginleika, útbreiðslu og verndargildi þeirra líffræðilegu þátta sem geta orðið fyrir áhrifum hverju sinni. Slík rýni og ákvarðanatöku byggð á bestu mögulegu upplýsingum er lykilatriði til að tryggja nauðsynlegt samræmi og forðast mótverkandi áhrif.

Í kafla 3.2-E er fjallað um stefnu um vistkerfi og líffræðilega fjölbreytni. Þar eru sett fram almenn markmið um að viðhalda og vernda vistkerfi og vistgerðir og standa að endurheimt. Hér hefði að mati Náttúrufræðistofnunar mátt minnst á lífverutegundir einnig en t.d. eru margvísleg mikilvæg svæði á Austurlandi fyrir ákveðnar tegundir lífvera svo sem fugla, spendýra, plantna o.fl. Þá hefði mátt tengja betur hér við umfjöllun í síðari köflum hvernig aðgerðum í náttúruvernd svo sem friðlýsingu svæða, friðun tegunda eða annars konar verndaraðgerðum geti verið beitt til að vernda líffræðilega fjölbreytni, bæði einum og sér eða í samspili við endurheimt og sjálfbæra nýtingu þar sem það á við.

Í kafla 3.3 er fjallað um landslag og staði og er jákvætt að sjá að stefnt verði að landslagsgreiningu fyrir Austurland og að sú greining muni nýtast við að móta stefnu um t.d. óbyggð víðerni og skógrækt og almennt við ákvarðanatöku við landnotkun. Almenn er of skammt farið við stefnumótun um verndun landslags á Íslandi og því afar gott að sjá þetta sérstaklega til umfjöllunar hér. Þá er jákvætt að sjá að stefnt sé að því að beita lögbundnum aðgerðum við svæðisbundna verndun svo sem friðlýsingu eða hverfisvernd. Náttúrufræðistofnun vill ítreka að stuðlað sé að samræmi við fyrirliggjandi tillögur um svæði sem beri að vernda t.d. tillögur Náttúrufræðistofnunar um B-hluta náttúruminjaskrár, sem og samræmi við upplýsingar um útbreiðslu/staðsetningu náttúruminja með hátt verndargildi. Mikið er um náttúruminjar með hátt verndargildi sem ekki eru undir verndun á Austurlandi í dag, ekki síst fyrir lífríki og því mörg tækifæri til að styrkja framkvæmd náttúruverndar í landshlutanum.

Í kafla 4.3 er fjallað um stefnu um uppbyggingu skógarauðlindar með skógrækt og verndun náttúrulegra skóga. Þar kemur fram að lögð verði áhersla á að „landval til skógræktar og val á trjategundum miði að því að viðhalda og styrkja líffræðilega fjölbreytni og taki tillit til verndargildis fuglastofna, gróðurfars, landslagssérkenna, fornleifa og annarra minja. Flokkun landbúnaðarlands m.t.t gæða til ræktunar á matvælum eða fódri, landslagsgreining og vistgerðaflokkun verði lögð til grundvallar skipulagsákvörðunum um landbúnaðarland“. Þessi áhersla er grundvallaratriði að mati Náttúrufræðistofnunar og tryggja þarf að henni sé fylgt eftir á fullnægjandi hátt með skýrum leiðbeiningum og sé endurspegluð í ákvarðanatöku um einstök áform eða áætlanir þar sem skógrækt er til umfjöllunar.

Í kafla 6.1 er fjallað um ferðapjónustu og uppbyggingu áfangastaða og ferðaleiða. Náttúra svæðisins er mikið aðdráttarafl fyrir ferðafólk. Afar mikilvægt er að öll áform um uppbyggingu innviða eða stýringu umferðar ferðafólks séu rýnd gaumgæfilega með það að huga að forðast óæskilegt álag fyrir náttúru, hvort sem er lífríki, jarðminjar eða landslag. Margir staðir eru viðkvæmir og ber að hlífa að mestu, sérstaklega staðir þar sem finnast náttúrufrýrbærir sem eru fágæt og með hátt verndargildi t.d. friðaðar plöntur, sérstakar jarðminjar, varplönd fugla o.fl.

Í kafla 6.3. um útivist er fjallað um skotveiði og sérstaklega hreindýraveiði og mikilvægi þessarar útivistar fyrir ímynd Austurlands. Náttúrufræðistofnun vill áréttta að ákvarðanir og stefnumótun um veiðar á dýrum þarf alltaf að samræma við markmið og hugmyndafræði viðeigandi löggjafar og regluverks og byggja á vitneskju um stöðu nytjastofna og um áhrif veiða.

Náttúrufræðistofnun gerir ekki frekari athugasemdir við svæðisskipulagstillöguna en vill almennt benda á að mörg viðfangsefni svæðisskipulags og áframhaldandi umfjöllun og eftirfylgni þeirra á öðrum vettvangi skipulags eða áætlanagerðar hjá sveitarfélögum á Austurlandi varða lögbundin hlutverk og fagsvið Náttúrufræðistofnunar Íslands. Stofnunin er því tilbúin til að veita frekari ráðgjöf um þau viðfangsefni eins og við á.

Virðingarfyllst,

Snorri Sigurðsson
Sviðsstjóri náttúruverndarsviðs